

ПРВОСЛАВ РАДИЋ
(Београд)

ГЛАГОЛСКЕ ЋЕ-КОНСТРУКЦИЈЕ
У ГОВОРИМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
Балканистички аспект*

У раду се анализира територијални домет глаголских *ће*-конструкција у српским косовскометохијским говорима. Указује се на присуство два модела ових конструкција чије је исходиште македонски терен. Први модел (*ће* + презентски облик) јавља се претежно у индикативној футурској вредности и захвата већи део косовскометохијских говора, а други (*ће* + енкл. *глагол јесам* + активни партицип), са доминантним значењем релатива, бележи се у ретким наносима на крајњем југу.

Кључне речи: футурске конструкције, српски језик, балканизам, миксоглотија, Косово и Метохија.

У оквиру српског дијалекатског простора косовскометохијска област представља један периферијски српски дијалекатски комплекс ослоњен на два суседна балканска језика, македонски и шиптарски. Први језик, словенски по пореклу, наставља се на јужни и југоисточни правац, а у појединим пунктовима у српско-македонској контактної зони његови утицаји су доминантни (исп. Ивић 1985²: 117). Други, несловенски језик наставља се претежно на југозападни и западни правац, интензивно делујући и у самој косовскометохијској области, у оквиру богатих билингвистичких процеса.¹ Сама унутра-

* Реферат прочитан на научном скупу „Српски језик у контексту актуелне језичке политике на Косову и Метохији“, одржаном 15. и 16. новембра 2002. године у Косовској Митровици, настао је у оквиру рада на пројекту 1599 „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“, који у целини финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Након скорашњих ратних догађаја којима се војном ваздушном НАТО интервенцијом повећао изгон српског становништва према централној Србији, — заступљеност српског народа, и српског језика, свела се у овој зони, са изузетком крајњег севера, на ретке оазе. У време почетног рада на овој теми Косово и Метохија није било под протекторатом Уједињених нација, а српски народ још није био доживео свој

шња структура српских косовскометохијских говора, у одређеној мери и у зависности од овакве међујезичке констелације, показује по двојеност на две основне говорне зоне које припадају двама српским дијалектима, призренско-тимочком и косовско-ресавском. Поред тога, косовскометохијска говорна зона, заједно са својим словенским и несловенским залеђем, по својим језичким особеностима укључује се у област тзв. балканске језичке заједнице. То намеће и низ балканистичких питања везаних за ову област, а између осталих и питање распореда низа балканистичких изоглоса, чији се западни домети неретко завршавају управо на овом терену.

У српским говорима Косова и Метохије глаголске *ће*-конструкције јављају се у оквиру аналитичког типа футура, који се карактерише општом употребом глагола *хѣѣѣи* (*verbum voluntatis*) као помоћног глагола. Већ ова језичка карактеристика представља балканизам који је из несловенских језика ушао у балканословенске, македонски, бугарски, али и ширу територију српског језика (Sandfeld 1930: 180–181, исп. Попов 1984: 40, Коваџес 1988: 42–44).² Међу посебним морфолошким карактеристикама које одражавају виши степен балканизације и захватају ужу балканску област убраја се како учешће петрификованог, тачније партикулизованог (*indeclinabile*) помоћног глагола *хѣѣѣи*, тако и потискивање инфинитива зависном конструкцијом.³ Овом структурном трансформацијом у већини балканских језика помоћни глагол је, губећи своју флексију, опстао тек као маркер за будуће време, док је функција исказивања лица пренета на главни глагол.

Поред овог, у косовскометохијским говорима је забележен још један модел футурских конструкција са глаголом *хѣѣѣи*, енклитиком глагола *јесам* и активним партиципом, — претежно у значењу релатива. Реч је о два међусобно структурно, семантички, а делом и територијално диференцирана футурска модела. Преглед овог стања даћу претежно се ослањајући на дијалектолошку и фолклористичку литературу.⁴

последњи масовни прогон. Зато су и подаци о заступљености српских говора и гооглоса у овом раду у великој мери данас анахрони и у већини представљају тек спомене некадашњег живота српског и других, истојезичних народа на овим просторима.

² Исп. нешто другачије виђење у класификацији коју даје Р. Ђуровић (2000: 106).

³ П. Илиевски назива балканским типом футура конструкцију „со партикула изведена од *verbum voluntatis* и конјунктив на презентот како замена на инфинитивот“ (Илиевски 1988: 214).

⁴ Посебну пажњу посвећујем материјалу садржаном у различитим дијалектолошким текстовима, који обично прате дијалектолошке монографије. Овакви примери обележени су одредбом *шексѣ*.

МОДЕЛ: *ЋЕ* + ОБЛИК ПРЕЗЕНТА карактерише низ балканских језика — грчки, шиптарски, македонски, бугарски, као и део територије српског језика (исп. Sandfeld 1930: 180–185, Илиевски 1988: 210–225, Reiter 1994: 552–560), где се овај футур „јавља у балканизованијем облику него у књижевном језику“ (Попов 1984: 40).⁵ Реч је о аналитичком моделу футура који тежи потпуном уклањању редундантности, што у балканословенским идиомима, поред партикулизована помоћног глагола потврђује и ретко учешће везника *да*, или његово потпуно одсуство (нпр. мак. *ќе* + *Vf1 ...6*, буг. *иће* + *Vf1 ...6*, исп. грч. *θα* + *Vf1 ...6*, шипт. *do* (*tě*) + *Vf1 ...6*. Балканистички миље ових процеса потврђују и друге, пратеће појаве, као, на фонетском плану, вокалске елизације (нпр. „Де *ћ’* идеш?“; „Силом *ћ’* иде Саву да доведе“, Павловић 1939: 287, 284 — текст, „ел’ на гурбет *ћ’* идеш“, Хасани 1987: 26), партикула *ће* у иницијалној позицији, на синтаксичком плану (нпр. „*Ће* ти *дадем* три жута дуката“, Бован 1989, 1: 307; „*Ће* те *шужим* преко сүт!“, Павловић 1939: 257 — текст), и др.

Српски косовскометохијски говори на широј територији познају овај модел футура, на шта указују примери: „Брег се рони *ће* *йаднеш*, / ако паднеш *ће* *умреш*“ (1, 45), „*ће* *басишем* те земље каурске“ (1, 324), „шта *ће* сад *да радим*“ (2, 63), „*ће* ти *дам* једну од њих“ (2, 76), „*ће* *исечем* сирово“ (2, 118), „*неће* ти *исечем*“ (2, 118), „*ће* *ошанем* млада“ (2, 228) (Бован 1989); „*ће* *йродавам* на себе шо имам“ (13), „да ге праша да л’ *ће* дома *да идеш*“ (13), „коња *ће* ти *куйим*“ (14), „Утре *ће* *идем* млогу далеко“ (17), „ја *ће* *чекам*“ (27), „кућа *ће* *найраиме*“ (47) (Хасани 1987);⁶ „*ће* ти *дадем* јено обукло“ (255), „*ће* *имам* бој с’с вас!“ (256), „*Ће* *немам* да *једем*“ (257), „*Ће* ми *дадеш*“ (257), „*ће* га уапсимо“ (257), „кад *ће* да ја *кољеш*“ (258), „*неће* те *исечем*“ (258), „а ми *ће* *йазимо* ови ајдуци“ (288) (Павловић 1939 — текст); „Ја *ће* да чувам ноћескена“ (169), „*ће* те *узнемо* у госте“ (170), „ја *ће* да *фрљим* овај топус“ (176), „Ја мислим да *ће* да се *йејамо*“ (176), „*ће* да *идемо* за *дóма*“ (176) (Павловић 1970 — текст); „Како *ч’е* се *сйасимо*?“

⁵ Извори ових утицаја на српске говоре нису посебно истраживани. Када је реч о говору Јањева, на пример, овај модел футура Павловић с правом везује за директне утицаје из македонског, грчког и арумунског, али углавном не и из шиптарског језика (Павловић 1970: 122). Јер, овај тип футура, поред македонског, грчког и арумунског језика, карактерише тек јужни (тоскијски) шиптарски дијалекат, док се у северном (гегијском) дијалекту, који је у непосредном контакту са српским језиком, футур претежно гради од глагола *кат* (*haveo*) и инфинитива главог глагола (исп. Илиевски 1988: 215–217).

⁶ Горански говор данас има знатан број релевантних језичких црта које га повезују са македонским језичким залејем.

(540), „како ч'е ти *кажем*“ (541), „како ч'е се *враћииш*?“ (543), „*неч'е идеш* у цркву“ (545), „Како ч'е ч'укав, тако ч'е и *играш*“ (546) (Реметић 1996 — текст); „а ја *ће* га *доватим* Божића“ (130, Гатње — текст), „ама *ће* ти *прићам*“ (131, Приштана — текст) (Барјактаревевић 1977); „*ће* да *видиш*“ (98), „сваку *ћи* ти глаку из главе *искубем!*“ (383) (Радуновић 1996).

Ексцерпирана грађа показује да овај модел футура захвата готово читаву косовскометохијску област, али да његова продуктивност опада према севернијим областима Косова и Метохије. Северније, на пример у Метохији, футур се, поред конструкцијом *да* + облик презента, са помоћним глаголом као првим морфолошким маркером за лице, — може активно градити и инфинитивом, на шта указују Барјактаревевићева истраживања (Барјактаревевић 1979: 224).⁷ Аутор овде не наводи ниједан пример футура типа *ће* + презент, а то вероватно објашњава и ретке примере овог модела футура код Радуновића (1996).⁸ Слична ситуација, модел футура са променљивим помоћним глаголом и презентом, уз паралелну, али ређу употребу инфинитива у овој конструкцији, јавља се и у говорима Средњег Ибра (Божовић 1993: 248–249). На јужном и југоисточном правцу, на пример у приштевском крају, јавља се факултативност у употреби помоћног глагола (/ партикуле), и овде је већ уобичајен модел *ће* + презент (исп. „*онда ће урадим*“, Вукићевић 1993: 93).⁹ Она се може јавити у истом говору, па и код истог информатора, као у говору Јањева: „Ја *ћу* *д'идем* да видим, да ноћујем ноћас“ : „Ја *ће* да *чувам* ноћескена, да видим шта ми је ноћом воће“ (Павловић 1970: 169 — текст, исп. 118–120). Изгледа да се у појединим случајевима оваква дистрибуција остварује по стилистичким критеријима, исп. „Или *њу* *ћу* узмем, или *ће* се *убијем!*“ (Бован 1989, 2: 77). За ђаковачки говор констатован је прилично стабилан модел *ће* + презент, али је код имперфективних глагола уочено присуство флективног, помоћног глагола, као и везника *да* (нпр. „Ја *ћу* да те *ч'екам*“, „После *ћеш* да га *више вољииш*“, Стевановић 1950: 131; слично Павловић 1970: 118–119, в.

⁷ Инфинитив *ће* се у овој функцији јавити и знатно јужније, па и у говору Средњег Жупе, али он овде обично није жива морфолошка категорија (исп. у нар. поезији: „Кој *ће* тебе *тужно добчекаћии* /.../ Ја с кога *ћу* вино *наздравитии*“, Павловић 1939: 280 — текст). Недалеко одатле, међутим, у летничком говору, забележена је и активна употреба инфинитива (нпр. „*стѡка ће иолийца(иш)* глѡдна“, Ђуровић 2000: 106).

⁸ У монографији М. Букумирића, поред навођења већег броја примера футура са инфинитивом, за употребу синонимне конструкције са презентом само се констатује: „Уместо инфинитива чешће се употребљава презент са везником *да*“ (Букумирић 2003: 264).

⁹ Вукићевић овде констатује и присуство футурског модела са инфинитивом.

даље). Судајући по примерима које наводи Стевановић, стилско-семантичка и синтаксичка условљеност (нпр. употреба релатива) такође су један од разлога за опстанак ових средстава.¹⁰ На јужнијим теренима употреба балканистичког структурног модела *ће* + презент је доследнија, те су и одступања од овога ређа,¹¹ иако се и овде, на пример, може забележити употреба флективног, помоћног глагола *ћемо*, макар се он јавио „као нови наглашени облик“ (Павловић 1939: 194). И у призренском говору могу се забележити сачувани облици помоћног глагола (нпр. „ч’у ти *кућим* јѐну нóву кош’ул’у“, Реметић 1996: 541 — текст, исп. 502); исто је и у летничком, чини се и овде посебно у 1. л. јд. (исп. „Ја *ћу* гу *об’алим* па *ће* в’идиш!“), где се донекле чува и везник *да* (Ђуровић 2000: 106, исп. и прим. на 129).¹² Штавише, и на македонској страни, на пример у козјачким селима кумановског краја, бележи се форма *ку*, као и везник *да* (Видоески 1962: 221, в. даље).¹³ Уопште узевши, када је реч о српским косовскометохијским говорима, присуство футура типа *ће* (*да*) *рабојамо*, *ће* (*да*) *доћемо* констатовано је за централну и јужну зону косовског дијалекатског типа, на правцу Приштина–Урошевац (Барјактаревећ 1997:122).

Завређује пажњу и питање учешћа везника *да* у овим конструкцијама. Чини се да његово спорадично учешће, напореда са партикулизиваним помоћним глаголом, посебно карактерише средишњу косовскометохијску зону, на шта указују примери из Јањева (Павловић 1970). У јужнијим областима, где је партикула *ће* уопштена, везник *да* се ретко јавља. У горанском говору су тако потврђени тек ретки примери са везником *да* у овој конструкцији (исп. Младеновић 2001: 431), док је за говор Гњилана експлицитно указано на одсуство везника *да* (Барјактаревећ 1977: 239). На другој страни, он се бележи и на македонској територији, на пример у поречко-кичевским говорима (Конески 1966: 172–173), — и пре свега кумановском говору, где се за овај везник констатује „доста обично“ учешће у грађењу футура (Видоески 1962: 221).¹⁴ У том

¹⁰ И много северније, нпр. у јагодинском крају, бележио сам елементе ове дистинкције, исп.: *Кад ће (да) доћеш?* : *То можемо да урадимо кад ћеш да доћеш.*

¹¹ Она се препознају, поред осталог, и у појави иновативне, аналошке помоћне глаголске форме *ћем*: „Ја *ћем* на тоје све *да одговорим*“ (Павловић 1939: 257, в. и 194), исп. и *оч’ем* / *неч’ем* (Реметић 1996: 541, 550) у самосталној употреби.

¹² У овом говору бележи се и употреба инфинитива у грађењу футура (в. фус. 7).

¹³ У савременим трагањима за балканистичким језичким дометима према северу, овакве појаве данас обично остају на маргинама научног интереса.

¹⁴ За разлику од ситуације у другим говорима словеномакедонске области, у кумановском крају везник *да* „може да биде употребен и без да внесува некаков нов значенски момент“ (Видоески 1962: 221).

смислу су вредна Павловићева запажања о условљености употребе везника *да* различитим језичким параметрима. Аутор, тако, констатује употребу везника „за исказивање трајне радње“ (нпр. „Ја ћу *да* те *чекам*“), као и у примерима са присутном стилистичком интензификацијом значења (Павловић 1970: 118–119). Каснија враћања овом питању указала су и на могућност синтаксичке условљености ове појаве. Тако, З. Тополињска претпоставља да је „вероватноћа да се испусти *да* већа ако је у футурску секвенцу уграђена и нека друга клитика“ (Тополињска 1994: 152).

Прецизније утврђивање домета изоглосе *ће* + презент у косовскометохијској зони, али и ван ње, у области централне и северне Србије, где се ова језичка појава шири, још увек остаје у домену дијалектолошких и балканистичких задатака. Првих значајнијих резултата на овом плану има, и они омогућавају јасније представљање ове изоглосе, или кориговање њених ранијих поставки. Ослањајући се на један број дијалектолошких монографија, М. Бељавски-Франк домете ове изоглосе на Косову и Метохији представља тек нешто северније од Призрена и Сретечке жупе: „*.../ in the third area, through Prizren, Sret/e/čka Župa and southward through Kumanovo, we find the furthest development of this feature: the particle *će* (and *ke* in Macedonian) directly followed by the nonpast indicative, e. g., *će radim, će radiš, etc.*“ (Belyavski-Frank 1983: 218, исп. и 225, 228).¹⁵*

МОДЕЛ: *ЋЕ* + ЕНКЛ. ГЛАГОЛА *ЈЕСАМ*¹⁶ + АКТИВНИ ПАРТИЦИП (глаголски радни придев) као темпорална конструкција такође је карактеристика дела балканских језика (Конески 1966: 173–173, Илиевски 1988: 219–220, исп. Конески 1990: 225–244, Марковић 1998: 311–312).¹⁷ Реч је о релативном футуру чија се пројекција будућности представља из перспективе одређене прошлости, па се зато често и среће у комбинацији са неким претериталним временом. Поред основног значења недоживљености, ово време може да носи и додатне семантичке квалификације (нпр. модалност, поновљивост радње и др.). На балканословенском терену је у појединим говорима, осим значења емоционалне неутралности, развило и семантичку ком-

¹⁵ На другој страни, ауторка не узима у разматрање непостојаност овог модела и на делу македонске, посебно северномакедонске територије (исп. фус. 13).

¹⁶ У овој конструкцији у 3. л., које је по природи ове временске релације најприсутније, помоћни глагол не учествује.

¹⁷ У македонским говорима у оваквим конструкцијама може учествовати и имперфекатска форма, уместо активног партиципа, уз посебно синтаксичко значење (исп. Конески 1966: 172).

поненту сумње, ироније, или чуђења (в. Гајдова 2001: 188). Док у већини косовскометохијских говора ова временска релација није представљена посебном конструкцијом,¹⁸ у делу ових говора, и то, чини се, само на неким југоисточним пунктовима, ова конструкција је присутна. Реч је о периферијским српским говорима који су у непосредном контакту са македонском области.

Судећи према расположивој грађи, ретки примери ове конструкције забележени су само у Сретечкој жупи, и то у дијалекатским текстовима приложеним уз Павловићеву дијалектолошку студију (Павловић 1939):¹⁹

- „Трајив миш у зајем жито од мравку. Мравка му дала жито у зајем. Па *ће* му *дала* мравка, па не ву достало жито, тражи *назаћ*“ (257, Среца);
- „Они док тражиле по друге куће, а ови скриле и не могле да ги нађет никако. Што *ће се сеишле* да проспет по улице дукати, па који *ће се* потуљи да бере дукати, тај је ајдук“ (289).

Павловић не анализира експлицитно ову конструкцију у својој монографији. Додуше, у напомени везаној за 1. пример аутор показује да је уочио њену посебност, али се стиче утисак да му она није довољно јасна. Он овде истиче да је народна прича у којој се јавља ова конструкција забележена у Срецакој, „док би у селу Драјчићи било у таквој реченици *Па ем му дала мравка* [?], а и са разликом по месту акцента“ (Павловић 1939: 259), из чега се може закључити да аутор вероватно није до краја разумео смисао ове реченице.

Изгледа да се слична ситуација поновила и у вези са следећим примером:

- „Овца је за кољење. Онемев Бог *овца*, да *не* се мољи! — Дрво је за *огење*. Онемев Бог дрво, да *неће се секло* ни дѣ^а-наске. *Фала* му на *Господа*, он је *наредив*, у Бога је *правада*!“ (259).

У вези са овим аутор даје напомену да је уместо овакве конструкције забележене у Срецакој, („да *неће се секло*“), у Драјчићима обичније „да не се сече, да *неће се сече*“ (Исто: 260). Чини се и овде, међутим,

¹⁸ У горанском говору, на пример, управо је конструкција *ће* + презент врло фреквентна и за исказивање оних радњи које су будуће у односу на какав моменат у прошлости (Младеновић 2001: 498). Исто се бележи у Сретечкој жупи (Павловић 1939: 214), а таква је ситуација у појединим македонским и делу црногорских говора.

¹⁹ У оквиру приложених текстова, међутим, аутор спорадично указује на поједине појаве, пре свега у светлу локалних дијалекатских разлика.

да „варијанта“, коју аутор има на уму, не би одговарала контексту, односно одузела би део смисла причи, па је овде, посматрано аналошки према претходном мотиву, пре у питању значење: „Онемео Бог дрво *јер* (исп. мак. *дека*) се ни данас *не би секло*“, „~ *не би да се сече*“ (тј. „*не би хћело (дало)* да га неко посече, да буде (по)сечено“).²⁰ Тако, у истом тексту наилазимо, у ствари, на говорников психолошки прелаз од једног, претежно домаћег типа реченичног склопа (финалне: „да не се мољи“) на други, балканистички (каузални: „да неће се секло“).²¹ Управо такво, хаbitуално-итеративно значење, уз поједине пратеће стилске компоненте (исп. Конески 1990: 237–238), једна је од основних карактеристика ове конструкције у македонском језику, у којој се поред широког удела несвршених глагола (тј. тзв. несвршене *л*-форме) могу срести и свршени (исп. Конески 1982: 496, Конески 1990: 225).²² Отуда лингвистичко жариште ове појаве треба тражити на македонском терену, утолико пре што се она спорадично бележи и у северној македонској зони, на западу кумановског краја, у Скопској Црној Гори и другде (Видоески 1999: 223, 234).

*

Српски косовскометохијски говори су на делу своје територије претрпели многе суседне језичке и дијалекатске утицаје. Ови утицаји су добрим делом последица некадашњих снажних етномиграционих кретања везаних за македонско-србијанску област. Реч је о старим миграционим правцима из западне Македоније према северу, о чему је посебно писао А. Белић, и што су касније дијалектолошке анализе низа говора потврдиле (исп. Павловић 1939: 242). М. Павловић је, на пример, за Сретечку жупу, коју сматра „дијалекатском мешавином“ и

²⁰ На делу балканословенских говора честа је употреба рефлексивног пасива.

²¹ У позадини овог мисаоног склопа је, међутим, и једна синонимна, кондиционална реченица, иреалног типа (исп. срп. књиж. „Да није онемео Бог дрво, *не би се секло* ни данас“), у чијој се независној реченици у балканским језицима може јавити управо ова конструкција (исп. грч. *Δε θα μπορούσα, να κάνω τίποτε χωρίς τη βοήθειά σου* : срп. „*Не бих могао да урадим ништа без твоје помоћи*“, тј. „~ да није било твоје помоћи“).

²² По питању заступљености ове конструкције у македонском језику уочава се широк распон од дијалекатског до савременог есејстичко-журналистичког корпуса, исп.: „Во соседството, еден монструм во униформа — силувал, злоставувал и убил дете. Дома *ке* му *суделе*. Демек“ (66); „А ларвата на крлежот, кога *ке дојдело* време, се активирала и ја предизвикувала болеста“ (122); „Весниците најавија дека бесрамникот *ке одел* и во пеплосаното и со земја срамнето Косово“ (157) (Станковиќ 2000–2001).

својеврсним „дијалекатским чвором“ (Исто: 235, 241), констатовано знатан утицај досељеника из предела јужно и источно од Шаре. „Ово струјање, нарочито из Призренске Горе и Тетова, много је важније него што се обично мисли, а Кичевци и Тетовци су се пребацивали и до самог Призрена, па их има и у Срецкој“ (Исто: 6).²³ Области јужног и посебно југозападног Космета, а у прошлости вероватно и појединих делова суседне Албаније, морали су дуго представљати оваква, јужнословенска дијалекатска „чворишта“, која су се одликовала специфичним саставом релевантних језичких карактеристика. Такви језички идиоми посебно су морали бити отворени за структурне утицаје из несловенских језика.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Барјактаревић 1977: Данило Барјактаревић, *Дијалектолошка истраживања*, Јединство, Приштина, 1–434.
- Барјактаревић 1979: Данило П. Барјактаревић, *Говор Срба у Метохији*, Јединство, Приштина, 1–336.
- Belyavski-Frank 1983: Masha Belyavski-Frank, *The Pattern of Some (Mainly) Morphological Features in Southern Serbian Dialects*, Македонски јазик, XXXIV, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 213–230.
- Бован 1989: Владимир Бован, *Народна књижевност Срба на Косову и Метохији*, 1 (1–410)–2 (1–442), Јединство, Приштина.
- Божовић 1993: Маринко Божовић, *Говори Средњега Ибра*, Универзитет у Приштини, Приштина, 1–340.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић, *Говори северне Метохије*, Српски дијалектолошки зборник, L, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1–356.
- Видоески 1962: Божо Видоески, *Кумановскиот говор*, Институт за македонски јазик — Скопје, Посебни изданија, книга 3, Скопје, 1–350.
- Видоески 1999: Божидар Видоески, *Дијалектите на македонскиот јазик*, Македонска академија на науките и уметностите, том 2, Скопје, IV–252.
- Вукићевић 1993: Милосав Вукићевић, *Огледи из дијалектолошких истраживања*, Филолошки факултет, Приштина, 1–124.
- Гајдова 2001: Убавка Гајдова, *Ќе-конструкциите во кукушкиот говор од функционален аспект*, Зборник на трудови од собирот Македонскиот глагол — синхронија и дијахронија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Скопје, 179–190.

²³ Према Павловићу, тетовски говор има значајну улогу преносиоца језичких црта из јужнијих области на север и у вези са балканско-синтаксичким појавама, у ком смислу је управо сретечки говор „последња зона јужног утицаја“ (Павловић 1939: 242). Када је реч о територијалном домету темпоралне конструкције *ће* + енкл. глаг. *јесам* + активни партицип, досадашња истраживања показују да је Павловић био у праву.

- Ђуровић 2000: Радосав Ј. Ђуровић, *Лейнички говорни њий*, Филолошки факултет — Приштина, Врање, 1–200.
- Ивић 1985 : Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и шћо-кавско наречје*, Матица српска, Нови Сад, 1–216 (+ карта).
- Илиевски 1988: Петар Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички студији, Со њосебен осврћ кон историскиот развој на македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Посебни изданија, книга 14, Скопје, 1–594.
- Коваћес 1988: August Kovačec, *Pojam jezičnog saveza i balkanski jezici*, SOL, Lingvistički časopis, Godina 3, Izvanredni svezak 1, Zagreb, 21–52.
- Конески 1966: Блаже Конески, *Историја македонског језика*, Просвета — Београд, Кочо Рацин — Скопје, Београд, 1–204.
- Конески 1982: Блаже Конески, *Грамајтика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје, 1–554.
- Конески 1990: Кирил Конески, *Глаголски конструкции со ќе во македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1–258.
- Марковиќ 1998: Марјан Марковиќ, *Начин за изразување на идности во македонскиот и ароманскиот охридски говор*, Македонски јазик, XLV–XLVII, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 309–316.
- Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, *Говор шарћланинске жује Гора*, Српски дијалектолошки зборник, XLVIII, Српска академија наука и уметности и Институт за српски јазик САНУ, Београд, 1–606.
- Павловић 1939: Миливој Павловић, *Говор Срећечке Жује*, Српски дијалектолошки зборник, VIII, Српска краљевска академија, Београд, 1–354.
- Павловић 1970: Миливој Павловић, *Говор Јањева, Мећудијалекатски и миксо-глојтски процеси*, Матица српска, Нови Сад, 1–210.
- Попов 1984: Бојан Попов, *Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу*, Јужнословенски филолог, XL, Институт за српскохрватски јазик, Београд, 21–44.
- Радуновић 1996: Милорад Радуновић, *Остала је реч, Српске народне умотворине из Мећохије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1–464.
- Reiter 1994: Norbert Reiter, *Grundzüge der Balkanologie, Ein Schritt in die Eurolinguistik*, Harrassowitz Verlag — Wiesbaden, Berlin, X–700.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, *Српски њризренски говор (Гласови и облици)*, Српски дијалектолошки зборник, XLII, Српска академија наука и уметности и Институт за српски јазик, Београд, 319–614.
- Sandfeld 1930: K. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris.
- Стевановић 1950: М. Стевановић, *Ђаковачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, XI, Српска академија наука — Одељење за јазик и књижевност, Београд, 1–152.
- Станковиќ 2000–2001: Сениша Станковиќ, *Балкански дневник (којнеатћ бреговиће за мосћови)*, АЕА Мисла, Скопје, 1–238.
- Топољиска 1994: Зузана Топољиска, *Инфнијив VS-субјунктив у формули VEL-LE-фујура*, Говори призненско-тимочке области и суседних дијалеката [зборник радова], Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски јазик САНУ, Београд, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 149–160.
- Хасани 1987: Харун Хасани, *Горанске народне њесме*, Јединство, Приштана, 1–256.

Summary

Prvoslav Radić

VERBAL *ĆE*-CONSTRUCTIONS IN KOSOVO-METOHIAN DIALECTS

The article presents one of the morphological phenomena in Serbian dialects of Kosovo and Metohia — verbal *će*-constructions. It is shown that these constructions of future tenses appear in two different models:

- with forms of present tense — indicative meaning (e.g. „*će* ti *dadem* jeno obuklo“, „*Će* mi *dadeš*“ „a mi *će* *pazimo* ovi ajduci“; „Ja *će* *da* *čuvam* noćeskena“);
- with forms of active participle — relative meaning (e.g. „Pa *će* mu *dala* mravka“, „Što *će* *se* *setile* da prospet po ulice dukati“).

These constructions is of foreign origin and occurs in other Balkan languages too. Specially the first model (*će* + forms of present tense) that is wide spread in Serbian dialects and even do the pressure on Modern Serbian. More attention is devoted to the second model that appears in southern dialects. These dialects border upon Macedonian territory. The paper includes examples excerpted from various dialectal source.